

УДК 343.2

DOI 10.32999/ksu2307-8049/2022-1-6

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБИТТЯ ПОКАРАННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ ПОЛЬЩІ: УМОВИ, КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ПОВЕДІНКИ ЗАСУДЖЕНОГО, ПРОБАЦІЯ

Сотула О.С., д. ю. н.,
професор кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет

Стаття присвячена аналізу правового інституту умовно-дострокового звільнення від відбування покарання в законодавстві Польщі з визначенням умов, критеріїв оцінки поведінки засудженого та завдань пробації.

Ключові слова: умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, засуджений, пробація, Польща.

Sotula O.S. CONDITIONAL EARLY DISCHARGE FROM THE REST OF THE PUNISHMENT IN THE LEGISLATION OF POLAND: CONDITIONS, CRITERIA FOR ASSESSING THE BEHAVIOR OF THE CONVICT, PROBATION

The article is devoted to the analysis of the legal institution of conditional early discharge in the legislation of Poland with the definition of conditions, criteria for assessing the behavior of the convict and the tasks of probation. Polish legislation has certain differences in contrast to Ukrainian regarding the conditions for granting conditional early discharge by the court to serve the remainder of the sentence of deprivation of liberty set out in Article 77 §1 of the Criminal Code of Poland. According to this provision, a person sentenced to deprivation of liberty may be conditionally released from serving the remainder of the sentence only if there is a positive criminological prognosis of the convict, assessed by the court on the basis of all such factors related to the convict as his attitude to the crime committed, his personal characteristics and the conditions, circumstances under which the crime was committed, the behavior of the convicted person after it was committed, the behavior during the serving of the sentence, the belief that the convicted person, after release, will comply with the criminal or protective measure and observe the rule of law, in particular, will not commit the crime again. That is why the possibility of using the institution of conditional early discharge depends on the positive criminological prognosis of the convict, evaluated by the court on the basis of all the above factors related to the convict. Based on an analysis of all these factors (without the possibility of omitting any of them), the court must come to the conclusion that the convicted person after release will behave as expected of him by law. However, it should be borne in mind that when assessing the criminological prognosis of the convict, such circumstances as the type of crime committed, the degree of its social danger, considerations of a fair nature or the need to form legal awareness, the criminal legal status of the perpetrator, too short a period has elapsed from the moment of serving the sentence, the minimum sentence qualifying for conditional early discharge, or a sentence that is too long or too short until the end of the sentence.

Key words: conditional early discharge, convict, probation, Poland.

Польська кримінально-правова доктрина стверджує, що умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі є винятковим заходом, а правилом є відбування покарання в повному обсязі.

Апеляційний суд Кракова у своєму рішенні зазначив, що «умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі є винятком із принципу відбування покарання в повному обсязі, як це було вказано в обвинувальному вирокі. Лише обвинувальний вирок суду, що ґрунтується на аналізі умов, передбачених ст. 77 §1 Кримінального кодексу про те, що засуджений у майбутньому підпорядкуватиметься закону, незважаючи на невиконання покарання в повному обсязі, виправдовує відхід від цього принципу» [1, с. 193].

Крім того, з погляду польських юристів умовно-дострокове звільнення не є випробувальним терміном у формальному розумінні слова, оскільки не є мірою реагування на правопорушення з вирокі суду щодо поз-

бавлення волі. Однак вона включена, «поряд з умовним припиненням кримінальної справи та умовною відстрочкою виконання покарання, до заходів пробації, що визначається умовним характером звільнення, відданням винного під суд, а також встановленням нагляду та встановленням випробувального строку» [2, с. 278]. Тобто надання засудженому умовно-дострокового звільнення означає лише умовну відмову від виконання частини покарання у вигляді позбавлення волі та залучення винного до процесу реабілітації в умовах контрольованої свободи.

У сучасному польському законодавстві умовно-дострокове звільнення частково регулюється Кримінальним кодексом Польщі та частково Виконавчим кримінальним кодексом Польщі. Кримінальний кодекс Польщі визначає змістовні та формальні умови цього заходу, а також наслідки позитивного закінчення випробувального терміну. Кримінальний виконавчий кодекс, відповідно, включає процесуальні норми, що стосуються винесення судового рішення та порядку його

виконання [3, с. 187]. Зміст статті 77 Кримінального кодексу Польщі дає підстави стверджувати, що умовно-дostroкове звільнення від виконання покарання у вигляді позбавлення волі залежить також від виконання однієї важливої умови, а саме позитивного кримінологічного прогнозу. Такий прогноз має складатися з таких факторів: «світвідчуття засудженого; властивості засудженого; особисті умови засудженого; спосіб життя злочинця до вчинення злочину; обставини правопорушення; поведінка після вчинення правопорушення; поведінка під час відбування покарання» [4, с. 193].

І тут слід зазначити, що умовно-дostroкове звільнення є виразом лише індивідуальної профілактики. Це можливо лише тоді, коли кримінологічний прогноз підтверджує, що покарання досягло передбачуваних індивідуальних і профілактичних цілей, а це означає, що засуджений підпорядковуватиметься правопорядку і що він не вчинить нового злочину» [5, с. 151].

Однак польські кримінологи закликають проявляти обережність при оцінці позитивного характеру кримінологічного прогнозу: «Соціально-кримінологічний прогноз, як і будь-який інший прогноз, який є лише передбаченням майбутніх подій, є невизначеним» [6]. Під час оцінки поведінки засудженого суд повинен брати до уваги ставлення засудженого до вчиненого діяння та потерпілого, а також дії засудженого з ліквідації наслідків вчиненого злочину під час перебування у місцях позбавлення волі. Такі дії засудженого також включають «роботу в умовах позбавлення волі, виконання побутових обов'язків, спроби засудженого відшкодувати шкоду або здійснити компенсацію в іншій формі, а також вибачення і спробу примирення з потерпілим» [7, с. 8]. Однак останнє не завжди може бути критерієм позитивної поведінки засудженого, який відбуває покарання у вигляді позбавлення волі. Так, Апеляційний суд Кракова у своєму рішенні від 18 грудня 2002 року вказує, що «відповідно до статті 77 § 1 Кримінального кодексу не слід вимагати від засудженого осуду злочину, за який його було засуджено, та зумовити дострокове звільнення від покарання такою заявою. Засуджений вправі оскаржити вирок, що навіть набрав законної сили. Якщо засуджений здійснює осуд свого злочину, це є сигналом, що заслуговує на дострокове звільнення, але якщо він цього не робить, це не означає, що він не заслуговує на дострокове звільнення» [8, с. 270].

Важливим критерієм, який також визначає кримінологічний процес, є спосіб життя до вчинення злочину, точніше поведінка засудженого до його ув'язнення до пенітенціарної установи. Це і поведінка засудженого в сім'ї, ставлення до алкоголю та наркотиків. Ці дані зазвичай включаються до переліку відомостей, який повинен мати працівник служби пробачення, джерелом можуть бути також розмови із засудженим та його сім'єю, аналіз документації, відомості від роботодавця та з центрального реєстру засуджених. «Ця передумова має високе прогностичне зна-

чення щодо поведінки засудженого в умовах, не пов'язаних із позбавленням волі. Він дозволяє оцінити, чи був вчинений злочин результатом умисних дій винного, чи він був просто випадковістю» [9, с. 8].

Однак тут слід погодитися з польськими колегами, що ця оцінка попередньої поведінки не повинна мати такого суттєвого впливу на визначення прогнозу подальшої поведінки засудженого. «Районний суд вчинив неправильно, відмовивши засудженому у звільненні з-під варті у зв'язку з його поведінкою до відбування покарання, та не помітив зміни, що відбувалися у його особі за час відбування покарання, тобто її покращення. Хоча початковий стан може бути важливим для оцінки стану на момент винесення вироку як вихідна умова для перевірки стійкості та повноти поліпшення стану засудженого, саме стан на момент звільнення має важливе значення для визначення прогнозу подальшої поведінки ув'язненого. Саме за це відбувалося покарання, до засудженого застосовувалися заходи соціальної реабілітації для досягнення цього стану, і це, а не тривала деморалізація засудженого, визначає його подальшу поведінку. Наполягання на значенні попереднього стану є зверненням раціональної ієрархії повідомлень для прогнозування поведінки засудженого. Обставини правопорушення є досить спірною передумовою. Їхнє джерело ми черпаємо, головним чином, з обвинувального акту та обґрунтування вироку» [10].

Проте Апеляційний суд Вроцлава у своєму рішенні від 13 жовтня 2004 року зазначає, що «обставини вчинення злочину, передбаченого статтею 77 § 1 Кримінального кодексу Польщі, мають значення для негативного прогнозу і, отже, для негативного рішення про умовно-дostroкове звільнення вказують на такі особливості засудженого, які можуть бути приводом для вчинення іншого правопорушення» [11, с. 136]. Аналогічну позицію у своєму рішенні від 27 червня 2003 року зайняв Апеляційний суд Кракова, який зазначив, що «подальші кількісні обмеження покарання або виключення певних осіб з-під варті у зв'язку з характером їхніх злочинів. Вони були засуджені, тому повернення до цього порушує серйозність вироку. Ці акти могли мати сенс тільки в тому випадку, якщо в певній поведінці винних виявлялися специфічні риси їх особистості, значущі для дій винних» [12].

У такій ситуації, на нашу думку, необхідно з певною часткою обережності оцінювати обставини щодо ролі засудженого у вчиненому злочині. У питанні щодо умовно-дostroкового звільнення вони повинні виконувати лише допоміжну функцію, і лише тією мірою, якою вони свідчать про особисті якості та стан винного.

Поведінка винного після вчинення злочину охоплює період із моменту вчинення злочину до виконання покарання позбавлення волі, можливого відшкодування збитків, вибачення перед потерпілим і, як варіант, висловлювання критичного ставлення до вчиненого ним злочинного діяння. Загалом слід зазначити, що «це будь-яка поведінка засудженого,

яка може свідчити про позитивну чи негативну зміну його особи» [13, с. 50].

Останньою з підстав для формування позитивного кримінологічного прогнозу при ухваленні рішення про умовно-дostroкове звільнення є поведінка засудженого в період відбування покарання. «Конструктивні елементи цього стану формуються протягом кількох місяців, а часто протягом багатьох років перебування засудженого в умовах пенітенціарної ізоляції. Вони докладно документуються тюремною службою у особових справах засуджених. При оцінці зазначеної підстави суд повинен враховувати, перш за все, співпрацю засудженого у формуванні та спортивній діяльності, підтримання контактів із зовнішнім світом, переважно з родичами, що залишаються на волі» [14, с. 70]. Оцінка поведінки правопорушника під час позбавлення волі має носити комплексний характер. Наприклад, факт застосування до правопорушника дисциплінарного стягнення не може автоматично впливати на рішення суду про умовно-дostroкове звільнення, що відображено у позиції Верховного суду, який у своєму рішенні від 6 червня 1989 року вказав, що «Кримінально-виконавчий суд має враховувати, що реабілітація, як і будь-який виховний процес, може протікати неоднаково в окремі терміни відбування покарання, тому епізодичні порушення засудженим у межах встановлених правопорядком не повинні вести до негативного прогнозу, якщо комплексна оцінка даних, що належать до всього періоду відбування покарання, свідчить про покращення стану злочинця та обґрунтовує припущення, що після його умовно-дostroкового звільнення він дотримуватиметься правопорядку» [15].

Таким чином, польське законодавство має певні відмінності від українського щодо умов надання судом умовно-дostroкового звільнення для відбування частини покарання, що залишилася, у вигляді позбавлення волі, що викладено у статті 77 § 1 Кримінального кодексу Польщі. Відповідно до цього положення особа, засуджена до позбавлення волі, може бути умовно звільнена від відбування частини покарання, що залишилася, лише за наявності позитивного кримінологічного прогнозу засудженого, що оцінюється судом на основі таких факторів, пов'язаних із засудженим, як його ставлення до вчиненого злочину, його особистісні характеристики та умови, обставини, за яких було вчинено злочин, поведінка засудженого після його вчинення, поведінка під час відбування покарання, переконання, що засуджена особа після звільнення буде дотримуватись пра-

впорядку, зокрема не вчинятиме злочин знову. Саме тому можливість використання інституту умовно-дostroкового звільнення залежить від позитивного кримінологічного прогнозу засудженого, який суд оцінює на основі всіх вищевказаних факторів. На підставі аналізу всіх цих факторів (без можливості пропустити жоден із них) суд має дійти висновку, що засуджений після звільнення поводитиметься так, як від нього очікується за законом. Однак слід мати на увазі, що під час оцінки кримінологічного прогнозу засудженого враховуються такі обставини, як вид вчиненого злочину, ступінь його соціальної небезпеки, міркування справедливого характеру або необхідність формування правосвідомості засудженого, кримінально-правовий статус винного, занадто короткий термін, що минув з моменту початку відбування покарання, мінімальне покарання, що дає право на умовно-дostroкове звільнення, або надто довгий або надто короткий термін, що залишився до кінця строку відбування покарання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 21.06.2000 r., sygnatura akt: II Akz 217/00. *Warunkowe przedterminowe zwolnienie w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych w latach 2000*. (II półrocze – 2002 r.). *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 2003. nr 40–41.
2. Marek A. *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa : Wolters Kluwer, 2005. 734 s.
3. Stańdo-Kawecka B. *Prawne podstawy resocjalizacji*. Kraków : Kantor Wydaw. «Zakamycze», 2000. 298 s.
4. *Kodeks karny. Ustawa z dn.ia 6 czerwca 1997 r. / Dz.U. nr 88, poz. 553*.
5. Rodakiewicz W. *Warunkowe zwolnienie młodocianych z reszty kary pozbawienia wolności*. Wrocław : Kolonia Limited, 2005. 342 s.
6. Postanowienie AP w Wrocławiu z 12.01.2005 r. AKZw 1123/04, OSA 2006/6/41/53.
7. Spiewak J. *Warunkowe zwolnienie w Kodeksie karnym i Kodeksie karnym wykonawczym*. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*. 1998. nr 20–21. ss. 6–14.
8. Postanowienie SA w Krakowie z 18.12.2002 r., II Akz 560-02 / *Warunkowe przedterminowe zwolnienie w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych w latach 2003–2004*. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*. 2005. nr 49.
9. Spiewak J. *Warunkowe zwolnienie w Kodeksie karnym i Kodeksie karnym wykonawczym*. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*. 1998. nr 20–21. Ss. 6–14.
10. Postanowienie AP w Krakowie z 25.04.2006 r., AKZw 222/06, *Krakowskie Zeszyty Sądowe*, 2006, nr 4 (33).
11. Postanowienie SA we Wrocławiu z 13.10.2004 r., II Akz 685/04 / *Warunkowe przedterminowe zwolnienie w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych w 2005 roku*. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*. 2006. nr 50.
12. Postanowienie SA w Krakowie z 27.06.2003 r., II Akzi 272/02. *Krakowskie Zeszyty Sądowe*. 2003. nr 6. poz. 30.
13. Lachowski J. *Przesłanka materialna warunkowego przedterminowego zwolnienia na gruncie Kodeksu karnego*. *Prokuratura i Prawo*. 2008. nr 11. ss. 36–55.
14. Wiktorska P. *Czekając na wokandy*. *Warunkowe przedterminowe zwolnienie młodocianych*. Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2010. 324 s.
15. Postanowienie SN z 6.06.1989 r. WRN12/89. *Orzecznictwo Sądu Najwyższego*. Izba Karne i Wojskowa. 1990. nr 4–6. poz. 19.